

zagrebu - uz pohvale i pokude

RADOVAN IVANČEVIĆ

Za Zagreb, (suprotiva mnogim)

Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, Zagreb, 2001.

► Radovan Ivančević, povjesničar umjetnosti, sveučilišni profesor, dugogodišnji predsjednik Društva povjesničara umjetnosti Hrvatske i glavni urednik časopisa *Peristil* u svom opsežnom teorijskom i kritičkom opusu objavio je dvadesetak knjiga, studija i monografija, dvjestotinjak znanstvenih radova te niz eseja, kritika i polemika. Sinteznim prikazima hrvatske povijesti umjetnosti i kulture obuhvatio je graditeljsku, urbanističku i likovnu baštinu od srednjeg vijeka do suvremenih zbivanja. Njegova izlaganja na javnim tribinama, brojne televizijske emisije, dokumentarni i animirani filmovi imaju snažnu edukativnu poruku koja vještinom didaktičke interpretacije i

kritičke prosudbe dopire do heterogenih razina urbane svijesti. Njegovo angažirano djelovanje u vlastitoj sredini i afirmacija na internacionalnom planu nedvojbeno svjedoče o iznimnom tumaču i promotoru nacionalne baštine i kulture.

Knjigom *Za Zagreb (suprotiva mnogim)* Ivančević nas vraća nekim ključnim temama i dilemama koje su presudno odredile identitet Zagreba. Sabran je dio tekstova (studija, eseja, kritika i polemika) posvećenih urbanoj slici "prostora života i djelovanja," objavljivanih u stručnim časopisima, dnevnom i periodičnom tisku tijekom posljednjih četrdeset godina (1960.-2000.).¹ Autor se bavi interpretacijom i valorizacijom graditeljske baštine s tematskim rasponom od historicizma, preko modernizma tridesetih godina, do suvremenih arhitektonskih ostvarenja, urbanističkih i ambijentalnih cjelina te njihova vrednovanja i problema zaštite. Teorijsko-kritičkim i povijesno-estetičkim metodološkim pristupom ovoj slojevitoj problematici autor se dokazao kao vrstan tumač heterogenih tema grupiranih u tri veće cjeline: *Vrednovanje moderne arhitekture, Trgovi i ljudi, Interpretacija grada*. Tekstom pod naslovom *Dinamična ravnoteža* (Čovjek i prostor, 1960.) autor nas podsjeća na javni skandal izazvan postavljanjem "diletantske i nezgrapne" reklame tvornice "Dalmatinka - Sinj" na uglovnici Jelačićeva trga i Jurišićeve ulice. Bastlovo secesijsko zdanje iz 1905. godine (*Dom Else-Fluid*) bit će temeljito redizajnirano 1928. godine prema projektu znamenitog Petera Behrensa², čime i u to doba Zagreb drži korak s europskim trendovima, sukladno statusu urbanog središta s visokom razinom arhitektonske i urbanističke tradicije. Postavljanjem neprimjerenih instalacija svijetleće reklame skladna cjelina gubi svoj temeljni smisao "dinamične ravnoteže" uspostavljene ritmom vertikala i horizontala te velikom praznom plohom (manifestom moderne arhitekture, prema Giedeonu) koja tim činom biva grubo narušena. Navodi se i niz drugih, nedovoljno promišljenih intervencija na gradskim trgovima, pješačkim zonama i drugim javnim pros-

recenzije

torima namijenjenima društvenom okupljanju koje, prema autorovim prosudbama, najčešće ukazuju na "snagu samovolje u odlučivanju i nezaustavljivu moć u provedbi gradske administracije".

Vrednujući arhitektonski okvir središnjeg gradskog trga, Ivančević se poziva na svoju oštru kritiku glomazne Piacentinijeve "zgradurine" (1936.) na sjevernom rubu Jelačićeva trga i Radićeve ulice koju, međutim, unatoč nizu zamjerki opravdava kriterij ravnopravno zastupljenih stilova na licu grada s "pluralističkim i multikulturalnim urbanogenim svojstvima". Naime, upravo je Radovan Ivančević, uz Milana Preloga, postavio valjane kriterije arhitektonsko-urbanističke kritike u nas, "imajući Stjepana Planića za osobnog junaka"³. Kao jedan od najvatrenijih zagovornika zagrebačke škole moderne arhitekture, Ivančević na primjerima Planića, Iblera, Gomboša, Kauzlarića i dr. uspijeva razlučiti svoje tvrdnje o iznimnom kreativnom naboju zagrebačke avangarde koja ničim ne zaostaje za europskim dosezima, ukazujući na "začuđujuću činjenicu kako se u jednom jedinom gradu, jedne male zemlje, moglo u jednom trenutku okupiti toliko kreativnih arhitekata, toliko izvanrednih projekata i realizacija". Na temelju iscrpnih analiza projekata i realizacija odabranih protagonista (Planić: *Tomislavov dom* na Sljemenu i *Sokolski dom* u Zagrebu; Pičman: kavana *Kontinental* na Sušaku; Stričić: projekt za kazalište u Harkovu; Ibler: projekt *Okružnog ureda za socijalno osiguranje* u Mostaru; Weissman: projekt *Zakladne i kliničke bolnice* u Zagrebu...) Ivančević ih svrstava u najvišu kategoriju "konstruktivnih vizionara". Govoreći o složenim zahtjevima stanogradnje toga doba, diktirane uvjetima društvene narudžbe i zadanostima prostornih okvira, on ponovno poseže za Planićevim i Iblerovim rješenjima u nastojanju da dokaže svoju tvrdnju o "skladnom dostojanstvu njihove jednostavnosti... intimnoj ljepoti njihovih interijera koji svjedoče još i danas o duhu toga vala humanizma. Humanizma što se neposredno odražavao u praksi arhitektonskog oblikovanja po principu... da je *čovjek mjerilo*

svih stvari". Dakako, on u tome uspijeva, podastirući nepobitne činjenice o estetskim i etičkim kvalitetama te "dualističkom fenomenu *organičke funkcionalnosti*, po mnogima oprečnih i nepomirljivih kategorija".

Apostrofirajući Planićev smisao za primjenu raznolikih tlocrtnih shema (navode se: *A (stambena zgrada podno Katedrale)*; *Y (planinarski dom na Sljemenu)*; *H (kuća u Nazorovo)*; *L (plan "Elektre" u Čakovcu)*; *U (tlocrt za Sljepački dom u Nazorovo)*; *zgrada "Napretkove zadruge" na uglu Gajeve i Bogovićeve ulice* i dr.) on se ponovno odlučuje upravo za njegova "okrugla" rješenja (*Fuhrmanova kuća na Prekrižju*, projekt za *zgradu banke*), da bi uz Meštrovićev *Zdenac života* i *Dom likovnih umjetnosti* ("markacije kojima se grad odmjerava"), sugestivno razložio fenomen "kruga" u urbanim vizurama Zagreba.

Autor glasno i argumentirano protestira protiv niza neprimjerenih akcija kojima se drsko kompromitiraju uporišne točke u slici grada ("genius loci"); analizira i kritizira aktualnu praksu dogradnji, pregradnji, interpolacija i restauracija u povijesnim ambijentima Donjega grada, kritički se osvvrće na "vulgarnu destrukciju" Cvjetnoga trga, raspravlja o pitanjima namjene i (aktualne) obnove Meštrovićeva HDLU-a u duhu autorove zamisli prostora namijenjenog likovnim umjetnicima s atelijerskim svjetlom. Vještini njegove akribije i vrsne interpretacije ne izmiču antologijski spomenici zagrebačke arhitekture od Bolléova Muzeja za umjetnost i obrt, Mirogoja i katedrale, preko Kovačićeve zgrade burze do Nikšićeva i Kučanova Radničkog sveučilišta M. Pijade. Ivančević nas vodi kroz povijesne sukcesije razvoja triju gradova u jednom (*Gornji, Donji i Novi Zagreb*) pomno bilježeci njihove posebnosti i suprotnosti koje će uspjeti zaživjeti u homogenoj cjelini metropole. Autor nam najavljuje i drugi dio knjige istog naslova i opsega s tematskim cjelinama: od teorije i prakse zaštite spomenika, Zagrebačke škole crtanog filma, interpretacije dizajna i dječjeg crteža, nastavnih programa i metodama likovne edukacije, istaknutih i manje poznatih sugra-

dana, do žarkih i mlakih polemika, te koješta drugog.

Knjiga sadrži 495 stranica, opremljena je iscrpnim ilustrativnim materijalom (crtežima i crno-bijelim fotografijama niza autora) u likovnoj obradi i prijelomu Ive Babaje. Kako presudnu ulogu u interpretaciji povijesnoumjetničke problematike uz autore dijele i fotografi, tako im se Ivančević časno obraća ovim riječima: "...nismo samo mi tumačili zagrebačku arhitekturu, pojedine spomenike i ambijentalne cjeline, zagrebačke ulice, trgove i parkove, nego su to s istom strašću, ljubavlju, znanjem i umijećem, radili i naši kolege fotografi. Odabir fotografije Mladena Grčevića za naslovnicu hommage je zagrebačkim fotografima općenito, a višestruko je razložit. Snimajući Meštrovićev Dom hrvatskih likovnih umjetnika s jednog od minareta (srušenih te iste godine), autor na osobni način tumači neka bitna svojstva građevine i dokazuje snagu fotografske interpretacije kao ravnopravne tumačenju povjesničara umjetnosti."

Uz plejadu vrsnih tumača zagrebačke arhitekture i urbanizma dobili smo još jedan vrijedan prilog, što je i bila temeljna nakana ove knjige, ili, kako sam autor kaže: "... da u okviru svojih znanstvenih kompetencija djeluje kritički prosudbeno i praktički konstruktivno među sugrađanima". A mi možemo dodati: i još mnogo više od toga!

→ Jagoda Marković

¹ *Arhitektura, Čovjek i prostor, Život umjetnosti, Kalendar, Kolo, Pogledi, 15 dana, Danas, Feral Tribune, Novi list, Telegram, Tjednik, Vjesnik, Vijenac.*

² Uz njegov kreativni i pedagoški autoritet stasali su Walter Gropius, Le Corbusier, Mies van der Rohe i druga značajna imena te epohe.

³ Kako je to utvrdio Tonko Maroević na promociji knjige u ožujku 2002. u Društvu povjesničara umjetnosti.